

İNTİBAH

(ALİ BEY'İN SERGÜZEŞTİ)

NAMIK KEMAL

Hazırlayan
İsmail Alper Kumsar

 / otukennesriyat

YAYIN NU: 2151

EDEBÎ ESERLER: 1089

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI

SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-771-4

www.otuken.com.tr

otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul

Tel: (0212) 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Necati Tonga

Son Okuma: Sena Bedir

Kapak İllüstrasyonu: Feyza Ay

Kapak Tasarımı: Ötüken

Dizgi-Tertip: Çelebi Şenel

Kapak Baskısı: CB Matbaacılık

Baskı: Unifset Basım Yayın Sanayii ve Ticaret Ltd Şti

Yakuplu Mah. 194. Sok. Nu:1 / 159 3. Matbaacılar Sitesi

Beylikdüzü-İstanbul Tel: (0212) 875 37 85

Sertifika Nu: 72541

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir. Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İstanbul - 2024

NAMIK KEMAL: 21 Aralık 1840'ta Tekirdağ'da dünyaya geldi. Asıl adı Mehmet Kemal'dir. Babası II. Abdülhamit'in münec-cimbaşı olan Mustafa Âsım Bey, annesi ise Bosna'nın ileri gelenlerinden Abdüllatif Paşa'nın kızıdır. 1848'de annesinin ölümünden sonra dedesi ile İstanbul'a gelen Namık Kemal, önce Beyazıt Rüştüyesi'ne sonra da Valide Mektebi'ne gönderildi. Farsça ve Arapçasını ilerletti, klasik şairleri okuyup aruz veznini öğrendi. Hariciye Nezareti Tercüme Odası'nda işe başladı. Burada tercüme yapacak kadar Fransızca öğrendi, aralarında Ziya Paşa'nın da olduğu yeni dostlar edindi. Tercüme Odası'nda beş yıl kadar çalışan Namık Kemal, Encümen-i Şuara toplantılarına katılmaya başladı. Bu toplantılar sayesinde şöhretini geniş çevrelere ulaştırdı. Bu toplantıların birinde İbrahim Şinasi ile tanıştı. Şinasi'nin yenilikçi düşüncelerinden etkilendi. 1865'te Paris'e giden Şinasi, *Tasvir-i Efkâr*'ın yayın sorumluluğunu ona verdi. "Yeni Osmanlılar" cemiyetine katıldı. 18 Mayıs 1867'de Paris'e gitti. 29 Haziran 1868'de Ziya Paşa ile *Hürriyet* isimli bir gazete çıkarmaya başladı. 24 Kasım 1870'de İstanbul'a döndü. Yazdığı yazılar, kaleme aldığı roman ve tiyatrolar nedeniyle sürgünler, soruşturmalar birbirini takip etti. 1871'de Ali Paşa'nın ölümünden sonra *İbret* gazetesi etrafında yeniden arkadaşlarıyla bir araya geldi. Epeyce ilgi gören gazete eleştiri oklarını hükümete yöneltince geçici olarak kapatıldı ve sorumluları çeşitli görevlerle İstanbul'dan uzaklaştırıldı. Namık Kemal, bu kapsamda Gelibolu mutasarrıflığına gönderildi. Burada da siyasi yazılar yazmaya devam edince görevinden azledildi. İstanbul'a dönen Namık Kemal, yeniden *İbret*'in başına geçti. Bu sefer daha sert yazılar yazdı. *Vatan yahut Silistre* isimli oyununu nedeniyle Magosa'ya gönderildi. Üç yılı aşkın bir süre Magosa'da kalan yazar *İntibah*, *Âkif Bey*, *Gülnihâl*, *Zavallı Çocuk*, *Kara Belâ* gibi eserlerini burada yazdı. *Tahrib-i Harabat*, *Takip*, *Renan Müdafaaamesi* başta olmak üzere birçok makaleyi de yine bu yıllarda kaleme aldı. Sultan V. Murat'ın tahta çıkmasıyla birlikte ilan edilen umumi affa bağlı olarak 18 Haziran 1876'da İstanbul'a döndü. Kısa bir süre sonra II. Abdülhamit'in tahta çıkmasıyla birlikte devletteki görevine iade edilen yazar, Şura-yı Devlet âzası olarak Kanunuesasi'nin

hazırlanmasında çalıştı. Yönetimle tekrar fikir ayrılığına düşen Namık Kemal tutuklandı. Beş aylık bir tutukluluktan sonra 19 Temmuz 1877’de Midilli’ye sürgüne gönderildi. Gelibolu ve Magosa’dan sonra bu üçüncü sürgününde de siyasi konularla ilgilendi. Daha sonra Rodos mutasarrıflığına atanan Namık Kemal, Aralık 1887’ye kadar burada kaldı. 2 Aralık 1888’de zatürreden öldü. Cenazesi önce bu adaya defnedildi daha sonra Gelibolu’ya Şehzade Süleyman Paşa’nın Bolayır’daki kabrinin yanına nakledildi.

Eserleri:

Tarih: *Devr-i İstila* (1867), *Barika-i Zafer* (1872), *Silistre Muhasarası* (1873), *Kaniye* (1874), *Osmanlı Tarihi* (4 cilt) (1908-1909) **Biyografi:** *Evrak-ı Perişan* (1872), *Tercüme-i Hâl-i Nevruz Bey* (1875) **Roman:** *İntibah - Sergüzeşt-i Ali Bey* (1876), *Cezmi* (1880-1882-1883) **Tiyatro:** *Vatan yahut Silistre* (1873), *Zavallı Çocuk* (1873), *Âkif Bey* (1873), *Gülnihal* (1875), *Celâleddin Harzemşah* (1876), *Kara Bela* (1908) **Eleştiri:** *Tahrib-i Harabat* (1874), *Mes Prisons Muahezenâmesi* (1885), *Takip* (1885/1886), *İrfan Paşa’ya Mektup* (1887), *Renan Müdafaanamesi* (1326/1910) **Antoloji:** *Müntehabat-ı Tasvir-i Efkâr* (1886) **Diğer:** *Bahar-ı Daniş* (1874), *Rüya* (1898).

Doç. Dr. İsmail Alper Kumsar: 1981 yılında Ankara’da doğdu; ilk, orta ve lise eğitimini Ankara’da tamamladı. 2003 yılında Gazi Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü’nden mezun oldu. *Safahat’ta Özlü Sözler* (2010) başlıklı çalışması ile yüksek lisans, *Malûmât Hareketi* (2016) başlıklı tezi ile doktora derecesi aldı. Çeşitli akademik ve popüler dergilerde yazıları yayımlandı. Yeni Türk edebiyatının çeşitli dönem ve meselelerine dair makaleler ve kitaplar yazdı. Hâlen Düzce Üniversitesinde görev yapmaktadır.

Namık Kemal

SUNUŞ

Türk romanının sıfır noktası diyebileceğimiz bir konumda bulunan *İntibah -Sergüzeşt-i Ali Bey-* (Ali Bey'in Macerası) Namık Kemal tarafından Magosa sürgününde 1873-1876 yılları arasında yazıldı. "Son pişmanlık fayda vermez" atasözü ile biten roman için Namık Kemal'in seçtiği isim *Son Pişmanlık* olsa da dönemin Maarif Vekâleti yetkilileri bu ismi yazara danışmaksızın değiştirip romanın bazı bölümlerini de sansürledi. *Kamelyalı Kadın* romanından, *Hançerli Hanım* hikâyesinden izler taşıdığı söylenen *İntibah* her ne olursa olsun geleneksel tahkiyeli metinlerimizden büyük ölçüde ayrışarak edebiyatımızda yeni bir türün doğuşunu müjdelemişti.

Namık Kemal *Celal Mukaddimesi*'nde *İntibah*'ı Türkçenin roman yazımına uygunluğunu ölçmek amacıyla kaleme aldığını belirtir. Hemen peşinden de konuyu gayet basit tuttuğu hâlde roman yazımı konusundaki yetersizliği nedeniyle gönlünün istediği derecede bir eser ortaya çıkaramadığını ekleyiverir. *İntibah*'ın önsözünde ise "Lisan öyle taş kovuğundan yetişen incir ağaçları gibi kendi kendine olgunlaşmaz. Asırlarca fikirleri eğitmeye hizmet için ömrünü vermiş birçok edebiyatçı, filozof gerekir ki bir dilin düzenine zenginliğe imkân olsun." diyerek kendinden sonra gelecek nesle dili zenginleştirme noktasında bir sorumluluk yükler. Şüphesiz ki Namık Kemal'in *İntibah*'ından bugüne kadar Türkçe bir roman dili olma yolunda epeyce mesafe kat etti, türün dünya edebiyatındaki emsalleriyle boy ölçüşebilecek derecede güzel örnekleri de

ortaya çıktı. Ancak ne kadar yol kat edilirse edilsin okurun ve araştırmacıların bir eli kendi çağdaşlarında iken diğer eli hep başlangıç noktasındaydı. Bu anlamda Namık Kemal'in *İntibah*'ı aradan geçen yaklaşık 150 yıla rağmen okur nezdinde değerini hiç kaybetmedi. 1944 yılında yapılan yeni harfli ilk baskısından bu yana belki yüzlerce kez yeniden neşredildi binlerce insan tarafından okundu.

Namık Kemal'in ifadesi ile romanın gayet basit tutulmuş olan konusu şu olay örgüsü içinde verilmektedir: Yirmili yaşlarında zengin bir ailenin tek çocuğu olan Ali Bey, iyi eğitim almış ancak zayıf ve asabi tabiatlı bir gençtir. Babasını erken yaşta kaybettiği için büyük bir boşluk yaşamıştır. Belli bir düzen ve sınırlılık içinde akıp giden hayatı annesinin ve arkadaşlarının tavsiyesi ile başladığı Çamlıca gezintileri ile alt üst olur. Bu gezintilerden birinde namuslu olduğunu düşündüğü Mehpeyker'le tanışır ve hemen ona âşık olur. Annesi, oğlunu bu kadının pençesinden kurtarmak için, eve güzel bir cariye alır. Başlangıçta bu cariye ile ilgilenmeyen Ali Bey, Mehpeyker'in kötü yaşantısından vazgeçmeyeceğini anlayınca onu terk ederek bahsi geçen cariye ile evlenir. Durumu hazmedemeyen Mehpeyker, sevgilisi Suriyeli Abdullah'la işbirliği yaparak Dilaşub'a iftira atıp Ali Bey'den ayrılmasını sağlar. Mehpeyker bununla da kalmayıp evden uzaklaştırmak için satılan Dilaşub'u alarak onu ahlaksız işler yaptırmaya zorlar ancak başarılı olamaz. Mehpeyker, Ali Bey'i kendisine dönmek hususunda ikna edemeyince öldürmeye karar verir. Ali Bey'i öldürmek için tertip edilen eğlenceye getirilen Dilaşub, bütün planı duyar ve bir fırsatını bulup Ali Bey'e anlatır. Ali Bey'i öldürmeye gelen katil Ali Bey'in paltosunu giyen Dilaşub'u Ali Bey zannederek hançerler. Ali Bey zaptiyelerle eve geldiğinde yaralı Dilaşub'u görüp ondan af diler. Onları gizlice izleyen Mehpeyker gizlendiği yerden çıkınca Ali Bey de onu öldürüp hapse düşer.

Eser, romantik metinlerin karakteristiğine uygun biçimde keskin hatlarla ayrılan iyiler kötüler ikilemini belirgin biçimde hissettirir. Bu anlamda romanın kahramanlarını Dilaşub ve Mehpeyker şahsında temsil edilen iyiler ve kötüler kadrosu olarak tasnif edebilmek mümkündür. Tanpınar'ın deyişi ile romanın kötü karakteri Mehpeyker durmadan “Fakat ben bu değilim..” dese de yazar her defasında onun sözünü kesip en kesin hüküm ve en ağır kelimelerle onu çerçeveler. Namık Kemal'in sosyal hayatı ev ve aile bağları etrafında toplama arzusu düşmüş bir kadını haklı çıkaramazdı. Bu nedenle romanı aile bağlarının önemini vurgulayan bir metin şeklinde okumak gayet kolay görünmektedir. Romanı, hemen görünen bu mesajın dışında Namık Kemal'in birçok metninde karşılaştığımız politik zemine uygun biçimde okumak mümkün müdür? Bu soruya cevap olarak Mehpeyker, Dilaşub ve Ali Bey'i sırayla Batı, Doğu medeniyetleri ve Osmanlı İmparatorluğunu temsil ettikleri savı ile okumanın da bir yorum zenginliği olabileceğini belirtmekte fayda var.¹

İntibah'ın elinizde tuttuğunuz sadeleştirilmiş metnini hazırlarken üzerinde basım tarihi bulunmayan ancak birtakım dizgi farklılıklarından iki ayrı neşir olduğu anlaşılan Atatürk Kitaplığındaki K-2604 ve K-3155 numaralı nüshaları esas aldım. Kitabın yayına hazırlanışı aşamasında emeği geçen Ötüken Neşriyat çalışanlarına teşekkürü bir borç bilirim.

İsmail Alper KUMSAR
Düzce, 2024

¹ *İntibah*'ı siyasi bir zeminde okuma çabasının bir ürünü olarak şu makaleye bakılabilir: Kürüm, Esra, “Sergüzeşt-i Ali Bey Yahut Sergüzeşt-i Âli-i Osman” Siyasi Bir Roman Olarak *İntibah*, *Türkiyat*, 31, 1 (2021): 281-299.

İNTİBAH
(ALİ BEY'İN SERGÜZEŞTİ)

*Gel ey fasl-ı bahârân mâye-i âram u hâbımsın
Enis-i hâtırım, kâm-ı dil-i pür-ıstırabımsın²*

Bahar günleri bu ihtiyar cihanın gençlik neşesinin sabahıdır. Bahar erişince toprağın her tarafı baştan aşağı tazelik kazanarak “yuhyil-arda ba’de mevtiha”³ sırrı ortaya çıkar. O kuru kuru ağaçlar -mahşere tesadüf etmiş kemikler gibi- yeniden can bulmaya başlar. O zaman tazeliklerine ibret gözüyle dikkat edilse vücutlarına yayılan hayatı görmek mümkündür. Öyle ki en küçüğündeki canlanmaya bakılsa âlemin her zerresinde bir ruh ortaya çıkıyor zannedilir. Ovanın her tarafında görülen manevi zevk, belki ruh bulmuş, cisimleşmiş neşe denilse abartılmış olmaz.

İlkbaharın büyük bir güzelliği -çokluğu ve alışılmışlığı nedeniyle hor gördüğümüz- çimenlerdir. Dünyada renklerin denge noktası olan yeşilden tatlı renk mi olur? Bahar mevsiminde ise sanki yeryüzünün her zerrisi yeşillenir. (Hatta kendini insan zanneden ve gerçeği söylemek gerekirse bitkilerden farkları iradeleriyle yer değiştirme gücünden ibaret birtakım beylerimiz de ötede beride rast geldikleri hanımlarla yeşillenmeye çalışır.)

Hele bir kere çimenler açıkly koyulu renkleriyle toprağı kuşatmaya, bir kere bahar bulutunun yansıması çimenlik

² Nedim’in bir beyiti. Günümüz Türkçesiyle: “Gel ey bahar mevsimi, sen benim huzur ve uykumun mayası; düşüncemin arkadaşı, ıstırap dolu gönlümün neşesisin.” (Haz.)

³ “Allah, ölümünden sonra yeryüzünü nasıl da diriltir.” (Rum suresi 50. ayet).

üzerinde dalgalar, hareler teşkil eylemeye; bir kere ova-
nın ötesinde berisinde yığın yığın beyaz çiçekler açılmaya
başlar mı! Bir kere deniz hafif hafif dalgalanmaya; bir kere
rüzgâr yavaş yavaş geçişiyle su yüzeyinde temiz bir alına
nazireler yaparcasına kıvrımlar göstermeye; bir kere ufak
dalgalar, kabarcıklar rüzgârın önüne düşerek bir yere top-
lanmış yasemin, etrafa dökülmüş yasemin döküntülerin-
den dostlara işaret vermeye yüz tuttu mu!.. Ovaları, neşe-
sinden harekete mecali kalmamış deniz; denizleri, şevkin-
den harekete geçmiş ova zannedersin. Güller göründükçe
zannolunur ki birçok yeni yetişmiş güzel fidan, yabancı
bakışlardan kaçarak ağaç gölgelerine, yaprak aralarına
saklanmış. Ara sıra rüzgârı uygun buldukça gizlendikleri
örtülerden çıkarlar, birbiriyle dudak dudağa gelirler; rüz-
gâr muhalefete başlayınca yine inzivaya çekilirler, birbirle-
rine hasret çeker gibi arzuyla hafif hafif gülüşürler.

(Sebebi Doğu'ya özgü hayallerle fazla haşır neşir ol-
maktan mıdır, nedir, ben gülden söz ettikçe bülbülü bir
türlü unutamam. Gerçi güle âşık olmadığını bilirim. Fakat
zavallı kuşun sevdalı hâllerine bakılırsa o ufacık gönlün-
de ne büyük bir aşkın izi hissedilir. O muhabbet de var
ise kendi hürriyetindedir ki, tutulup da kafese hapsedilince
şarkılar söylemesi şöyle dursun çoğunlukla yaşaması bile
mümkün olamıyor.)

Lalelere bakıldıkça zannedilir ki gecedен çimenlikte
bir eğlence meclisi tertip olunmuş da sarhoş gibi uyku-
ya varan meclistekilerin her biri şarapla dolu kadehini bir
köşeye bırakmış. Kadehlerin kimi havaya doğrulmuş veya
yere eğilmiş bir şekilde duruyor, kimi henüz yerleşeme-
miş; kâh eğiliyor, kâh doğruluyor.

Baharın her mahsulünü, her safasını, her hâlini bir
benzetmeyle tasvir etmek benim değil, gökyüzünü ham
eriğe, yeryüzünü kızıl yumurtaya benzeten hayal sahiple-
rinin dahi kolaylıkla güç yetirebileceği şeylerden değildir.

Yine de bahar güzelliğinin yalnız çimeniyle, gülüyle, lalesiyle yetinmeyeceğim.

Acaba az rüzgârlı, hafif bulutlu bir havada baharın çimenliğine ışık aksedince oluşturduğu hâle hiç dikkat edilmiş midir? Bir taraftan rüzgârın hareketlendirmesi, bir taraftan bulutların gölgesi, çimenliği her dalgası bir başka şekle girmiş bir yeşil parlaklığa benzetmez mi? Çoğunlukla kırlarda görüldüğü gibi çimenler öbek öbek her renkte, her şekilde çiçeklerle süslenirler de güneşin parlaklığı üzerlerinde dalgalanmaya başlarsa yeryüzüne tavus tüyünden küçük halılar döşenmiş zannolunmaz mı? İlk baharın güneşi, bereketini yalnız zemine vermez. Sabah akşam gökyüzünü de ışıklandırır, renge boğar. Baharın rüzgâra verdiği hoşluktan mıdır nedir, o dönemde gökyüzünün renklerinin güzelliği olsa olsa güneş çehrelisi, ışık saçlı bir dilberin mavi gözlerinde görülebilir.

Baharda havanın bereketiyle bulutlara gelen hafiflikten midir nedir, o zamanın gündeğümündeki ve batımındaki neşe de diğer vakitlerin gündeğümüne ve batımına benzemez.

Işığın ortaya çıkardığı renkler o derece parlak, o derece göz alıcı görünür ki ufuklara binlerce gökkuşağı yığılmış zannedilir. Sanki felek baharın zemine verdiği güzelliğe gıpta eder de ufukta bahçelerimize nazire yapmaya kalkışır. Güneş ya doğup ya da batıp da sabah rüzgârı dalgalanmaya başladığı gibi bulutlar parça parça olur; kimi yeşillenir, yaprak şeklini alır, kimi ağarır, zambak gibi açık saçık salınmaya başlar; kimi morarır, sümbül gibi, kandil gibi öteye beriye dağılır. Göz sonsuz boyutlar içinde kendini kaybetmeye başlayıp da duygularımıza hayal üstün gelince, gökyüzü denizin veya deniz gökyüzünün aynası olmuş, bağlardaki çiçekler göğe veya ufuktaki bulutlar denize aksetmiş, kısacası yerle gök birleşmiş zannetmemek mümkün değildir.

Baharımızın mehtabını da unutmayalım. Eğer hilal ise çoğunlukla etrafına dolunay büyüklüğünde, dolunay şeklinde, dolunay güzelliğinde bir ışık demeti bağlar ki hani “Ay bir mahluktur, bazı sihirbazlar yere indirirler de sütünü sağlarlar,” inancında bulunanlar yok mu, onlardan biri bu hilal ve haleyi görünce o, sütü sağılan mahlûkun hamile olduğuna inansa yeridir.

Eğer dolunay ise etrafına bir sarı ışık demeti dağıtır ki bizim gibi mehtabın da bir âlem olduğunu bilenler dahi gökyüzünde ak benizli bir kız pencereden sarkmış, sırma saçlarını çehresinin etrafına dağıtmış, zeminin rengârenk süsünü seyrediyor zannetse ayıplanmaz.

Mehtabın baharda denize aksini seyretmelidir ki gümüş servi güzelliğinde olan mükemmeliyeti anlamak mümkün olabilsin. Havalar berrak, sular saf, gümüş servi ise sanki nurdan dökülmüş bir peri kızı gibi anadan doğma çıplak suya girer, yüzmeye başlar. Vücuduna dokunan her damla, su iken nur kesilir. Derya arasında, hayallerin geçişi için, hakikatin geniş yolu gibi nurdan bir cadde ortaya çıkar.

Biz galiba konudan çıktık. Muradımız Çamlıca'nın tarifine baharın özelliklerini anlatarak bir giriş yapmaktı. Fakat yazın buluşma yerini ararken yolda çiçek toplamaktan kendini alamayan aşk heveslileri gibi hayal dünyamızın önüne rast gelen birkaç taze hayali çiğneyip geçmeye gönülümüz razı olmadı. Rahatsız ettikse af dileriz. İşte maksada başlıyoruz.

*Ey âlem-i misalin seyyâh-ı hûş-yarı
Hiç kasr suretinde gördün mü nev-bahârı?**

İstanbul’u görenlere malumdur ki Çamlıca Köşkü, huzur vermede, ruhu beslemekte ilkbahardan aşağı kalır zamane güzelliklerinden değildir. Binası bir tarafa dursun, yalnız bulunduğu mevki İstanbul’un en müstesna bir noktası olduğu gibi, İstanbul bir güzellik denizinin sahibidir ki yalnız sahillerine hazin hazin yüz sürerek önünden akıp giden deryanın güzelliği konumunun bütün cihan içinde benzersizliğini ispata yeterlidir.

İstanbul denilen güzellikler topluluğunun içerdiği her türlü eşsiz şeyi bir bakışta gösterecek nokta ise Çamlıca’dır. Boğaziçi’nde bir büyük orman veya bir küçük körfez yoktur ki Çamlıca’nın gözü önünde olmasın. Başkentimizin; Beyoğlu gibi, Galata gibi, Babiali civarları gibi, Sultan Bayezid gibi hangi gelişmiş yeri vardır ki Çamlıca’nın bakışlarından kendini saklayabilsin. İstanbul’da eski kuruluş ve meşhur binalardan hiçbiri var mıdır ki Çamlıca tasvirini almak mümkün olmasın?

Çamlıca öyle ibretle bakılacak bir yerdir ki bahar içinde insan, çeşmesinin yanına çıkar da başını kaldırır etrafına bakınırsa gözünün önünde tabii, sanayi ve fenle ilgili nice yüz bin türlü güzellikten meydana gelen bir başka âlem görür. Bayağı gözbebekleri, o güzellik âleminin bir üstün beceriyle tek noktaya sığıştırılmış haritasına döner.

* Nedim’in bir beyiti. Günümüz Türkçesiyle: “Ey rüya âleminin akıllı yolcusu, ilkbaharı bir köşk şeklinde gördün mü hiç?” (Haz.)

Bir de gözünü aşağı meylettirmek isteyince bakışının ışığı cihanın her türlü çiçeklerini içine alan ve -çiçek bahçesine düşmüş bal arısı gibi- dakikada bir çiçeğe konup saniyede bir meyveyle oyalanarak aheste aheste deniz kıyısına girdinceye kadar güçten kuvvetten kesilir.

Çamlıca'ya Firdevs cennetinin yere inmiş bir parçası denilse yakıştır. Allah, dünyada ölümsüzlük suyu icat etmeyi dileseydi o özelliği Çamlıca suyuna verirdi. Bundan yaklaşık sekiz sene evvel orada bir günbatımı seyretmiştim. Semadan zemine nur yerine ruh yağıyor zannettim.

Seyir yerleri zevkim değildir. Tatil günleri her türlü müjdeli haberden uzak bir kuru işaret için boyanmış cellat kemendi denilmeye layık bir sıkı boyunbağı takarak ve süslü tomruk vasfına uyan bir çift dar potin giyerek sabahtan akşama kadar araba arkasında dolaşarak günah ve nasipsizlik toplamak ve akşamdan sabaha kadar boğaz ağrısı eziyeti ve nasır cefasıyla yatakta inlemek gibi şeylerde bir eğlence göremem. Hele cuma ve pazar günleri Unkapanı'ndan bir kayık tutup da yolda seksen kayığa çatarak, doksan tehlike girdabından geçerek o nazlı Kâğıthane Deresi'ne girerek tozdan dumandan yapma bir insan resmi veya benzetmenin daha doğrusu istenilirse "*Hazer hazer ki ecel nâresîd medfunem*"⁵ mısraına uygun olmayı gerekli görmüşçesine mezarını omuzuna almış bir cadı şekline girmek, sonra da bu hâlin adını eğlence koymak hiç aklımın erdiği şeylerden değildir. Fakat ne yalan söyleyelim, cumanın, pazarın dışında bir açık veya sümbüli havalı günde Boğaziçi seyirlerinin hemen tamamını özellikle de baharda Çamlıca'yı severim.

İnsan medeniyet dünyasının lezzetlerine ne kadar alışık olsa da arada sırada eski hâli olan kırlarda oturma eğilimi-

⁵ Günümüz Türkçesiyle: "Sakın, sakın ki ecel gelmeden gömülmüşüm." (Haz.)

ni bütün bütün hatırdan çıkaramıyor. Şimdi bir günbatımı zamanı bir su başında, bir çimenlik içinde, bir ağaç altında oturup da tabiatın o ulvi ulvi mahzunluğunu seyretmek şehirlerin, hanelerin hangi eğlencesine tercih olunmaz? Ara sıra beldelerin o iğrenç havasından, uygunsuz manzarasından kaçır, rüzgârın çiçeklerin gözeneklerinden henüz kurtulmuş parçalarıyla teneffüs etmeyi nasıl olur da gönül istemez? Kırların birbirine benzemez nice yüz bin renk ve şekillerine dalmayı hangi göz vardır ki arzu etmez?

İşte insanların genelini kapsayan gezinti eğilimi tabii olarak -aşağıda hâlimden bahsedeceğimiz- Ali Bey'de de mevcuttu.

*Geldi sabah-ı rûz-ı civanîye infilâk
Eyyâm-ı fitne erdi belâlar mübarekî⁶*

Ali Bey zengin çocuklarından yirmi bir, yirmi iki yaşında bir delikanlıydı. Anasının babasının bir tanesi olduğundan ve özellikle babası evlat kıymetini gerçekten bilenlerden bulunduğundan -İstanbul'da bulunduğu hâlde- tahsiline, eğitim bakımından gelişmişliğin son mertebesine varmış olan yerlerin aristokratları kadar özen gösterildi. Çocuk on yaşında iken birkaç lisan bilir, edipler arasında, eğitimin yeni yetiştirdiklerinin en yeteneklilerinden sayılırdı. Hele babasının -bizim taraflarda örneği pek az görülen- incelik ve şefkati, fitratında olan saflık ve nezakete o kadar kuvvet vermişti ki terbiyesine, davranışlarına bakanlar kendini âdeta bir melek zannederlerdi.

Fakat biçare babası sağken ciğerparesi için daima bir büyük endişe içindeydi. Çünkü çocuk sarı benizli, çok sınırlı, bununla birlikte kanı da oynak bir şey olarak gördüğü bilgece terbiyelerin, şefkatli davranışların etkisiyle tabiatının sonuçlarından olan kızgınlığa üstün gelir gibi görünse de o mizacın bir diğer sonucu olan aşırı bağlanma ve tutkularına esir olduğu hemen her hâlden anlaşılırdı. Her neye merak salarsa tüm dünyayı unutturcasına bütün vaktini ona ayırırdı. Bir şey arzu eder de gerçekleşmesinde bir engelle karşılaşırsa maksadı ne kadar küçük olursa olsun ele geçirmek için en büyük fedakârlıktan çekinmezdi.

⁶ Günümüz Türkçesiyle: "Gençlik günün sabahı açıldı, Belalar da erişen fitne günlerinin tebriği oldu." (Haz.)

Hatta ufak bir emelinden umudunu keserse günlerce hastalanır, gecelerce gizli gizli ağlardı.

Babası ise dünyada hem en büyük yücelik hem de en büyük eksikliğin sebebi olan bu ısrarcı mizacı çocuğun tabiatından çıkarmaya imkân göremediği için o eğilimleri daima tahsil ve terbiye taraflarına yönlendirerek oğluna bir fayda silahı vermek isterdi.

Gerçi Ali Bey babası yaşarken ve hele on dört on beş yaşına girdikten sonra âlemde eğitimden başka sevinecek, arzu olunacak bir şey bulamaz olmuştu. Dünyayı unutturmasına meşgul olduğu şey varsa dersleriydi. Bir küçük maksat için büyük fedakârlık seçerse nüshası nadir bazı kitapları değerinin kırk, elli misline almaktaydı. Hastalanırsa bir iddiada yenildiği için hastalanırdı. Ağlarsa okuduğu şeylerde bir zor meseleye tesadüf edip de halledemediğinden dolayı ağlardı.

Fakat bu değişen dünya kendi gibi sabrı sevenlerden olmadığından çocuk yirmi yaşına girer girmez varlık sebebi, fikir öğretmeni olan babası ahirete intikal edince Ali Bey'in hâlinde birbirini takip eden çeşitli değişimler, çeşitli yanlışlıklar görülmeye başlandı.

*Der vakt-i civânî zî muhabbet çi hicâbest
Bes tavr-ı aceb lâzım-ı eyyam-ı şebabest⁷*

Çocuğun yaratılıştan gelen duyguları galip olmakla beraber, aldığı terbiye, vicdanındaki hissiyata bir kat daha kuvvet vermişti. Babası ise hayat sebebi olduğu için hayattan mukaddes olmasının dışında her hâlükârda öğretmeni, danışmanı, arkadaşı ve sadık dostu olduğundan gönlünde ne kadar sevme kabiliyeti varsa hemen tamamını ona adamıştı. Öyle hiç hatırında yokken vicdan ve irfan sahibi olan bir aziz vücudu telafisi mümkün olamayacak şekilde birdenbire kaybedince hayatın lezzetini de beraber kaybetti. Ruh arkadaşı olan kitaplarına bakar, cinsi bozuklarla arkadaşlık etmiş kadar sıkılırdı. Düşünce alanı olan kalemine⁸ gider, zindana atılmış kadar eziyet çekerd. İş gücü odanın bir köşesine çekilerek yetim gibi ah etmek, hüznle gözyaşı dökmek olmuştu. Onun bu hâli annesine eşinin vefatından daha çok endişe vermekteydi.

Bey'in validesi eğitimden nasibini almış olan milletlerin kadınları gibi bilgili bir şey değilse de zaten zekâsı galip olduktan başka yirmi beş sene kadar eşinin terbiyesi altında kalarak gördüğü, işittiği olaylardan onun bilgece yol göstericiliğinden pek çok hakikatlere ulaşmış bir kadındı. Bu nedenle kendini keder ve üzüntünün eline bırakacağı

⁷ Hafız-ı Şirazi'den alınmış bir beyit. Günümüz Türkçesiyle: "Gençlik vaktinde aşktan niçin utanmalı. Şaşırtıcı davranışlar gençlik günlerinin gereklerindedir." (Haz.)

⁸ kalem: devlet dairelerinde yazı işlerinin yürütüldüğü yer, büro. (Haz.)

sırada, sevgili eşinden uzak kaldığı gibi bir de ciğerpare-sini de kaybedeceğini düşünürdü. Gözlerini ölümlere ağlaya ağlaya dirileri görmeyecek bir hâle getirmenin dünyada olanlara zararlı, ahirette olanlara faydasız olduğunu bildiğinden mertçe bir gayretle ne kadar hüznü, ne kadar kederi varsa gönlünde saklar ve böylece kocasının yokluğuna ağlamak gibi en övgüye değer bir hâlini kabahatmişçesine saklamaya mecbur olduğundan çehresine musallat olan acı acı tebessümleri sevinç gülüşleri şeklinde göstermek isterdi.

Çocuğu düştüğü derin hüzünden almak için bin türlü bahane düşündüğü sırada hanelerine yakın olan Çamlıca'yı da hatırandan çıkarmadı. Nihayet bir çarşamba günü mayıs başlarına tesadüf etti. Felek zümrüden dökülmüş bir aynaya benzedi.

Üzerini Musul işi telden örtü çekilmiş gibi gayet beyaz bir bulut kaplamıştı. Bir hâlde ki güneşin ışığı nazik mizaçlı bir güzel kadının güzellik şimşeği gibi dokunduğu yerleri aydınlatır, fakat yakmazdı. Ağaçların -gölgesinden kırlar yüz çevirdiği için- yukarıdan aşağı hakaret nazarıyla bakar gibi kibirli duruşları abes görünürdü. Rüzgâr memedeki çocuğunun uykusuna bekçilik eden validenin nefesinden hafif eserdi. Hanım; hava ve sahranın bu güzelliğini görünce Ali Bey'i ricalar, niyazlar, yoğun ısrarlarla Çamlıca'ya doğru çıkmaya ikna etti.

Seyre ilk gittiği gün oraları çocuğa pek yabancı görünmüştü. Hatta ikinci, üçüncü defa dahi çocuğu kırlara ısrarla, zorla çıkardılar. Ancak gide gide Bey, Çamlıca'ya gereği gibi alışmaya başladı. Birkaç gün birbiri üzerine kıra çıkmasa âdeti sıkılırdı.

İnsan tabiatın ne garip oyuncağıdır ki Ali Bey en aziz olan bir vücudun yok oluşundan üzüntü duyarken hayatın cisimleşmiş örneği olan medeniyet dünyasından kaçır da her karış toprağında nice vücutlar gizlemesi bakımından

ölümün somut örneği olan kırlarda gezip eğlenmek istedi.

Her neyse bey iki günde bir kere Çamlıca'ya gitmeyi, tabiatında olan tutku nedeniyle hayatının gerekliliklerinden sayar olmuştu. Fakat gezişten muradı kalabalıktan kaçmak olduğu için tatil günleri eğlencesinden geri kalır ve bundan dolayı cuma ile pazarı kendince alışılmışın tersine çalışma ve zorluk günlerinden bilirdi.

Bir gün kalem arkadaşlarına Çamlıca'ya olan meylinde bahsederken arkadaşları kendinden orada bir ziyafet isterler, o da memnuniyetle kabul ederek "Yarımdan tezi yok buyurun," deyince -meğer konuşma bir salı gününe tesadüf eylediğinden- arkadaşları gülüşmeye başlarlar. Ali Bey ise bu gülüşmelere hiçbir mana veremeyerek sebebini sorar. Anlar ki dostlarına göre Çamlıca'da cuma ve pazarın dışında -tenhalık nedeniyle- eğlenmek mümkün sayılmaz. Her ne kadar eğlenceden murat kalabalık seyretmek ise İstanbul ve Beyoğlu sokakları dururken Çamlıca'ya gitmeye hiç lüzum olmadığını anlatmak isterse de alışkanlığa karşı gösterilen deliller -velev ki akla uygun olsun- ne kadar tesir ederse Bey'in ısrarı dahi ancak o kadar netice verebilir. Kalem arkadaşlarının çoğu arasında alışkanlık olduğu üzere kendisiyle görünüşte pek laubali, hakikatte pek resmî görüşen nazik beylerden bazıları Ali Bey'in öyle bir تنها günü teklif ve bu teklifinde ısrar edişini ziyafetten kaçtığına yoracak şekilde birtakım kinayeli sözler söyledikleri için çocuk arzusundan değil, utancından daveti cumaya erteledi.

Validesi ise oğlunun -öyle bir günlük eğlenceden gelecekte ortaya çıkacak felaketleri nereden bilsin- insan içine karışarak vakit geçirmeye meylini görünce ciğerparesi yeneden dünyaya gelmiş kadar memnun olmuştu.

Cuma gelince karar verildiği gibi Bey'in arkadaşları saat üç⁹ sıralarında Üsküdar'a geçerler. Sabah yemeğinden sonra zaten Ali Bey'in evinde mevcut olan iki arabaya binerler, doğru sözleştikleri yer olan Çamlıca'ya giderler.

Bir müddet çeşmenin başında durarak Ali Bey tabiatın nice yüz bin rengârenk güzelliklerini, diğer beyler –renkli ferace¹⁰ ve boyalı çehreleriyle mesireyi, ağaçları baştan aşağı çiçeklere boğulmuş da rüzgâr estikçe öteye beriye salınmaya başlamış bir bahçeye benzeten- hanımların işvesini seyrederek saat yedi buçuk, sekize kadar eğlenirler.

O vakit Çamlıca'nın en “civcivli” zamanı olması yönüyle yollar birbiri ardınca akıp gelmekte olan yaşmak¹¹ kalabalığından köpükler içinde kalmış birer coşkun seli andırmaya başladı. Beyler de yerlerinden kalktılar, hanımlara karıştılar. Her biri belki bin tanesine tutkusundan, ondan başka kimseyi sevmek ihtimali olmadığından, yolunda ölmeyi canına minnet bileceğinden, hasılı dünyada kaç türlü soğuk yalan varsa cümlesinden bahisler açmaya başladılar.

Bu hâller ise Ali Bey'in fitratına, terbiyesine bütün bütün aykırı olması bakımından bu eğlenceden bayağı bir felaket kadar eziyet çekiyordu. Fakat memleketimizin hâli malum: Dostlar arasında kalbin üzüntülerini samimi olarak göstermemek arkadaşlık adabından sayılıyor. Eğlence gibi hiç hükümsüz şeylerde bile beğenmediği hâli ikiyüzlülükle beğenir gibi görünmek insaniyet görevlerinden sayılıyor. Bu nedenle biçare çocuk çoğunluğa tabi olmak ve gönlündeki ıstırapı safâ şeklinde göstermeye çalışmaktan

⁹ Alaturka saat sistemine göre güneşin doğuşundan üç saat sonrası kastedilmektedir. Bu sistemde güneşin batışı ve doğuşu 12 kabul edilir. 12'den sonra 1, 2, 3... şeklinde sayılır. Aksi belirtilmedikçe kitaptaki diğer saatler de bu sisteme göredir. (Haz.)

¹⁰ ferace: eskiden kadınların dışarı çıkarken giydikleri üst giysisi. (Haz.)

¹¹ yaşmak: tülbentten yüz örtüsü. (Haz.)

başka çare bulamadı. O da arkadaşlarıyla beraber öteye beriye gezinip dururken -hiç içindekilere dikkat etmeden- bir arabaya dostlarından yeni öğrendiği tarzla işaret etti. Lakin arabadan karşılık görmedi. Bu hâl ise öncelikle bir namus ehlinin arabasına tasallut etmiş olmak düşüncesiyle bir derece utanmasına neden oldu ki kanında oluşan hararet vücudunu eritecek zannetti.

Öyle bir konumda ve öyle bir durum üzerine konuşarak suçundan kurtulma imkânı göremediğinden mazeret gösteren hüznünlü bir bakışla üzüntüsünü belirtmek istedi. Kirpikleri birbirinden ayrılıp da o tarafa doğru bakar bakmaz arabanın perdesi bir kere açıldı, bilmediği yolda bir işaret görüldü, yine derhâl kapandı.

Malumdur ki önemli olayların birçoğu uysallıktan doğar. O bakımdan bu zavallı delikanlının da öyle arkadaş hatırı kırmamak için seçtiği bir hareket ömür macerasını can eriten bir faciaya döndürmüştür.

Arabadan yapılan davranış, ona namus perdesinden istemsizce yansımak istemiş bir sevgi eseri gibi görünerek zihnini, kalbini tamamen kaplamış, birkaç dakika içinde dünyadaki emeli aldığı işaretin anlamını bilmek ve sahibini görmek olmuştur. Bununla beraber yine kendine hakim olmak için olgun şekilde mücadele ederek arkadaşlarına durumunu sezdirmedi! Çamlıca'da buldukça görünüşte herkesle birlikte eğlenir görünür; fakat zihninde malum işareti anlamak için -Mısır'ın eski yazılarını elinde alfabesi yokken okumaya çalışan bilginler gibi- her şekilden nice anlam, her durumdan birçok önerme çıkarmaya çalışırdı. Fakat düşüncesini zorladıkça çözmeyi istediği bilmece zorluğa düşer, bilmecesi zorluğa düştükçe zihnindeki yorgunluk artar, hayali ise bu kısır döngü içinde hayran hayran dolaşır dururdu.

Sonunda bereket versin ki dönüş sırasında başka bir arabadan yine aynı aynına öyle bir işaret görüldü de -güya

yeni girdiği meslekte malumatını ilerletmeye çalışır gibi- işaretin ne mana ifade ettiğini arkadaşlarından birine sorabildi ve işaretin “Etraf yabancılardan arınmadıkça haberleşme caiz değildir,” demek olduğunu öğrendi.

Bu malumat üzerine ise işaret sahibesinin namusuna olan inancı bir kat daha kuvvet bulmaya başladı. (O kadar tecrübesiz bir çocuk namuslu bir kadının öyle işaretlerden normalde haberdar olamayacağını nereden bilsin?) Çocuk bu fikirle evine gelerek sabahlara kadar arabadaki hanımı zihninde bin şekle koymuş ve hiçbirinde gönlündeki arzunun örneğini görememişti.

Sabah olunca -kişiliğindeki kavrama gücüyle- kendini toplamaya ve böyle bir gün içinde o kadar senelik ömür kazancını terk ettirecek surette kalbine hücum eden endişeyi bir tarafa atmaya karar verdi. Evin kapısından çıkışı da bu niyetleydi. Hatta yolda Çamlıca’ya bakmak bile istemedi.

Fakat zavallı ne yapsın ki daha arkadaşlarıyla Çamlıca’ya gittiği gün iradesinin eceli gelmiş ve belki mezarı orada kazılmıştı.

İnsan her adımını mezardan uzaklaşmak için atar, yine her adımda mezara bir adım daha yaklaşır. (Nitekim her nefesini ömrünü uzatmak için alır. Yine her nefeste hayatından bir nefeslik zaman azalır.) İşte Ali Bey de bunun gibi Çamlıca’dan uzaklaşmak arzusuyla yol değiştirmeye başladı; fakat her yol değiştirdikçe Çamlıca’ya daha kestirme ulaşan bir sokağa girerdi.

Sonunda böyle endişelerde tabii olan “herçibadabad”¹² tehlikeli çıkarımına ulaşmaktan kurtulamadı. Arabadaki hanımın fikirde hayalini resmetmekle uğraşmaktansa Çamlıca’da yüzünü aramanın daha münasip olacağına

¹² herçibadabad: her ne olursa olsun. (Haz.)